

**ИИО ШАХСИЙ ТАРКИБИНИНГ КАСБИЙ ВА ЖАНГОВАР
ТАЙЁРГАРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ****Жалилов Сарвар Хамиджонович**

Подполковник Лавозими: ИИБ Академияси

Магистратура тингловчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20664852>

Аннотация. Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари шахсий таркибининг касбий ва жанговар тайёргарлигини ошириш фаолиятини ташкил этиш ҳамда мувофиқлаштиришнинг ҳуқуқий, ташкилий ва педагогик-психологик асослари таҳлил қилинган. Касбий ва жанговар тайёргарликнинг таркибий қисмлари, уларни режалаштириш ва назорат қилиш механизмлари, мавжуд муаммолар ҳамда хорижий тажриба асосида тизимни такомиллаштириш юзасидан таклифлар баён этилган.

Калит сўзлар: ички ишлар органлари, шахсий таркиб, касбий тайёргарлик, жанговар тайёргарлик, жисмоний тайёргарлик, руҳий-психологик тайёргарлик, ташкил этиш, мувофиқлаштириш, малака ошириш.

Аннотация. В данной статье анализируются правовые, организационные и психолого-педагогические основы организации и координации деятельности по повышению профессиональной и боевой подготовки личного состава органов внутренних дел Республики Узбекистан. Изложены составляющие профессиональной и боевой подготовки, механизмы их планирования и контроля, имеющиеся проблемы, а также представлены предложения по совершенствованию системы на основе зарубежного опыта.

Ключевые слова: органы внутренних дел, личный состав, профессиональная подготовка, боевая подготовка, физическая подготовка, психолого-педагогическая подготовка, организация, координация, повышение квалификации.

Abstract. This article analyzes the legal, organizational, and pedagogical-psychological foundations for organizing and coordinating activities to enhance the professional and combat training of the personnel of the internal affairs bodies of the Republic of Uzbekistan. Components of professional and combat training, mechanisms for their planning and control, existing problems and proposals for improving the system based on foreign experience are described.

Keywords: internal affairs bodies, personnel, professional training, combat training, physical training, psychological training, organization, coordination, professional development.

Ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш, жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш самарадорлиги бевосита ички ишлар органлари (бундан буён — ИИО) шахсий таркибининг касбий, жисмоний ва жанговар тайёргарлик даражасига боғлиқдир. Илмий адабиётларда таъкидланганидек, ҳуқуқ-тартиботни сақлашда натижага эришиш кўп жиҳатдан ички ишлар органлари ходимларининг доимий шайлиги ва касбий тайёргарлик даражасига, уларнинг инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, давлат ва жамият манфаатлари ҳимояси йўлидаги фидойилигига боғлиқлиги эътироф этилади¹.

Замонавий шароитда терроризм, экстремизм, уюшган ва кибержиноятчилик каби ноанъанавий таҳдидларнинг кучайиши, хизмат-жанговар вазифаларнинг мураккаблашуви ИИО ходимларидан нафақат чуқур ҳуқуқий билим, балки юқори жисмоний бардошлилик, қуролдан моҳирона фойдаланиш кўникмаси ва стрессли вазиятларда тўғри қарор қабул қилиш қобилиятини талаб этмоқда. Шу боис шахсий таркибнинг касбий ва жанговар тайёргарлигини ошириш фаолиятини илмий асосда ташкил этиш ва барча бўғинларда мувофиқлаштириш долзарб илмий-амалий муаммо ҳисобланади.

Мақолани тайёрлашда тизимли таҳлил, қиёсий-ҳуқуқий, мантиқий умумлаштириш ва ҳужжатларни ўрганиш методларидан фойдаланилди. Тадқиқот объекти сифатида ИИО шахсий таркибини тайёрлашга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, ҳарбий педагогика ва юридик психологияга оид илмий манбалар, шунингдек миллий ва хорижий тажриба материаллари таҳлил қилинди.

Ўзбекистонда ИИО фаолиятининг яхлит ҳуқуқий асоси сифатида 2016 йил 16 сентябрда қабул қилинган «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги ЎРҚ-407-сон Қонуни хизмат қилади; ушбу қонун қабул қилингунга қадар мамлакатда ички ишлар ва ҳуқуқ-тартибот органлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи яхлит қонун амалда мавжуд эмас эди.²

Тизимни ислоҳ қилишда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги ПФ-5005-сон Фармони алоҳида ўрин тутди. Унда кадрларни тайёрлаш, танлаш ва жой-жойига қўйишнинг илғор

¹ Ички ишлар органлари ходимлари ижтимоий ҳимоясини таъминлашнинг ташкилий-ҳуқуқий жиҳатлари // Жамият ва инновациялар//Общество и инновации. Тошкент, 2024: <https://inlibrary.uz/index.php/zdif/article/download/45891/46224/53563>

² Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги ЎРҚ-407-сон «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: <https://lex.uz/acts/3027843>

механизмларини жорий этиш, уларнинг малакаси, маънавий-ахлоқий фазилатларини ошириш орқали кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш, ИИО фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ҳамда моддий-техника базасини яхшилаш устувор вазифалар сифатида белгиланган.³ Шунингдек, Президентнинг 2017 йил 29 ноябрдаги «Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3413-сон Қарори ИИО фаолиятида муҳим ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилмоқда.⁴

Ички ишлар вазирлиги зиммасига юклатилган вазифалар сирасида ИИО ходимларининг касбий, жисмоний ва жанговар тайёргарлигини ташкил этиш; ходимларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш жараёнини ташкил этиш; ИИО таълим муассасаларида илмий ва илмий-педагогик кадрлар тайёрлашни таъминлаш; ходимлар билан маънавий-тарбиявий ишларни ташкил этиш бевосита назарда тутилган. Демак, касбий ва жанговар тайёргарлик норматив жиҳатдан ИИО фаолиятининг мажбурий, доимий ва тизимли йўналиши мақомига эга.

Илмий-назарий таҳлил шуни кўрсатадики, ИИО шахсий таркибининг тайёргарлиги яхлит тизим бўлиб, у ўзаро боғлиқ қуйидаги таркибий қисмлардан иборат:

Биринчидан, **хизмат (касбий-ҳуқуқий) тайёргарлик** — қонунчилик нормалари, хизмат фаолияти тартиби, ҳужжатлар билан ишлаш, фуқаролар билан мулоқот маданияти ва касбий одоб-ахлоқ қоидаларини ўзлаштириш. Зеро, одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этиш ходимнинг касбий фаолияти ва хизматдаги ҳулқ-атворини баҳолаш мезонларидан бири ҳисобланиб, унга қатъий риоя этилиши вазифаларнинг аниқ ва сифатли бажарилиши ҳамда жамоатчилик ишончини мустаҳкамлашда муҳим омилдир⁵.

Иккинчидан, **жисмоний тайёргарлик** — хизмат-жанговар вазифаларни бажариш учун зарур куч, чидамлилик, тезкорлик, чаққонлик ва жанговар яккакураш усуллари шакллантириш. Жисмоний тайёргарлик руҳий ҳолатга ҳам сезиларли таъсир кўрсатади: жисмонан

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги ПФ-5005-сон «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: <https://lex.uz/docs/3159827>

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги ПҚ-3413-сон «Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: lex.uz/docs/3430641

⁵ Ички ишлар органлари ходимларининг одоб-ахлоқ қоидалари // Ўзбекистон Республикаси очик маълумотлар портали. https://api-portal.gov.uz/uploads/39252dd1-56be-243f-b366-7610f7a9b50d_media_.pdf

бақувват ходим хавфли вазиятда ўзини яхшироқ назорат қилади, қарор қабул қилишда аниқликни сақлайди, жисмоний чарчоқ эса хатолар содир этиш эҳтимолини оширади.

Учинчидан, **ўт очиш (жанговар-техник) тайёргарлиги** — табелдаги қуролнинг моддий қисмини билиш, хавфсизлик чораларига риоя этган ҳолда ундан аниқ ва қонуний фойдаланиш кўникмаси. Тадқиқотчилар жанговар қуролдан фойдаланиш амалиётини ҳар йили таҳлил қилиш, натижаларини барча даражадаги ҳудудий органлар ходимларига етказиш, шунингдек қуролдан фойдаланиш фактлари нисбатига қараб касбий хизмат ва жисмоний тайёргарликни ташкил этишга, жумладан ўқ отиш машғулотлари соатларига тузатишлар киритиш зарурлигини асослайдилар.⁶

Тўртинчидан, **тактик-махсус тайёргарлик** — оммавий тадбирларда тартибни сақлаш, жиноятчини таъқиб этиш ва ушлаш, махсус операцияларда ҳаракатланиш, бўлинмаларни бошқариш ва ўзаро ҳамкорликни ташкил этиш кўникмалари.

Бешинчидан, **руҳий-психологик тайёргарлик** — стрессга чидамлилиқ, қўрқув ва хавотирни бошқариш, психологик босим остида онгли ҳаракат қилиш қобилиятини шакллантириш. А.М. Столяренко таъкидлаганидек, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимининг экстремал вазиятлардаги фаолияти муваффақияти унинг профессионал-психологик тайёргарлиги даражаси билан бевосита белгиланади.⁷ Эмоционал чарчоқ (burn-out) ҳолатларининг олдини олиш учун дам олишни тўғри ташкил этиш, психологик ёрдам механизмларини яратиш, шахсий таркибнинг руҳий ҳолатини мониторинг қилиш талаб этилади.

Касбий ва жанговар тайёргарликни ташкил этиш қуйидаги ўзаро боғлиқ босқичларни ўз ичига олади: (1) режалаштириш - йиллик ва чораклик тематик режалар, ўқув соатлари тақсимооти, машғулотлар жадвалини ишлаб чиқиш; (2) ўқув-моддий базани тайёрлаш - тирлар, спорт заллари, тактик майдончалар, симуляторлардан фойдаланишни таъминлаш; (3) машғулотларни ўтказиш назарий дарслар, амалий тренинглар, ўқув йиғинлари, мусобақалар ва тактик машқлар шаклида; (4) назорат ва баҳолаш оралиқ ва якуний синовлар, аттестация, белгиланган

⁶ Ички ишлар органлари ходимларининг қурол қўллаши масалалари // Journal of Advanced Research and Stability. — Тошкент, 2023.

⁷ Столяренко А.М. Прикладная юридическая психология: учеб. пособие для вузов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 639 с.

меъёрларни топшириш; (5) натижаларни таҳлил қилиш ва кейинги даврни режалаштиришда ҳисобга олиш.

Мувофиқлаштириш вертикал (вазирлик - ҳудудий бошқармалар - туман/шаҳар бўлимлари - хизматлар) ва горизонтал (кадрлар, хизмат тайёргарлиги, тиббий, психологик хизматлар ўртасида) йўналишларда амалга оширилади. Бунда кадрлар билан ишлаш бўйича бўлинмалар тайёргарлик тадбирларининг ягона режа асосида, такрорланиш ва узилишларсиз ўтказилишини таъминлайди. Мамлакатимизда сўнгги йилларда ИИО учун профессионал кадрлар тайёрлашнинг самарали тизими яратилди: ҳар бир ходим навбатдаги унвонни олиши учун мажбурий тарзда касбий малакасини ошириши, раҳбарлик лавозимига тайинланиши учун эса Ички ишлар вазирлиги академиясининг бошқарув магистратурасида таҳсил олиши белгиланган бўлиб, бу тажриба ижобий самара бермоқда.⁸ Бу ёндашув касбий тайёргарликни ходимнинг хизмат мансаби ҳаракати билан бевосита боғлаб, узлуксиз таълим тамойилини институционаллаштиради.

Хорижий давлатлар (АҚШ, Буюк Британия, Германия, Россия) ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимларида тайёргарликнинг амалий жиҳати кучли ривожланган: замонавий симуляторлар, виртуал реаллик (VR) технологиялари, вазиятли ўйинлар (case studies), стресс-тестлар кенг қўлланилади; баҳолашда объектив мезонлар ва кўп босқичли тизимлардан фойдаланилади. Миллий тизим Ватанга садоқат ва маънавий тарбияни шакллантиришда ўз афзалликлариغا эга бўлса-да, айрим муаммолар сақланиб қолмоқда: жисмоний тайёргарлик меъёрларининг замонавий хизмат-жанговар талабларга тўлиқ мос келмаслиги; амалий машғулотларнинг баъзан назарий тус олиши; руҳий тайёргарликни баҳолашда субъективлик; ўқув-моддий базанинг ҳудудлар кесимида нотекислиги; тайёргарлик натижалари билан хизмат фаолияти кўрсаткичлари ўртасидаги боғлиқликнинг етарли таҳлил қилинмаслиги.

Ўтказилган таҳлил асосида қуйидагиларни таклиф этиш мумкин. Биринчидан, касбий, жисмоний ва жанговар тайёргарлик меъёрларини ходимнинг хизмат йўналиши (патруль-пост хизмати, тезкор хизматлар, профилактика инспекторлари ва ҳ.к.) хусусиятларидан келиб чиқиб табақалаштириш лозим. Иккинчидан, қуролдан фойдаланиш ва куч ишлатиш амалиётини йиллик таҳлил қилиш натижаларини ўқув соатлари ва дастурлар мазмунига тузатиш киритиш учун мажбурий асос сифатида

⁸ Мирзиёев Ш.М. Ички ишлар органлари ходимлари ва фахрийларига табрик (2023 йил 25 октябрь) // Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти. <https://president.uz/uz/lists/view/6794>

белгилаш мақсадга мувофиқ. Учинчидан, тактик симуляторлар, ўқ отиш тренажёрлари ва VR-технологияларни ҳудудий органлар даражасигача босқичма-босқич жорий этиш зарур. Тўртинчидан, штатдаги психологлар фаолиятини кучайтириб, руҳий-психологик тайёргарликни алоҳида баҳоланадиган йўналиш сифатида расмийлаштириш, стресс-менежмент тренингларини мажбурий дастурга киритиш керак. Бешинчидан, тайёргарлик натижаларини рақамли платформа орқали ягона мониторинг қилиш тизимини яратиш мувофиқлаштириш самарадорлигини оширади.

ИИО шахсий таркибининг касбий ва жанговар тайёргарлигини ошириш бу узлуксиз, режали ва барча бошқарув бўғинларида мувофиқлаштириладиган тизимли фаолият бўлиб, унинг самарадорлиги ҳуқуқий базанинг мукамаллиги, ўқув-моддий таъминот, илмий асосланган методика ва кадрларнинг шахсий мотивацияси уйғунлигига боғлиқ. Мамлакатимизда 2016–2017 йиллардан бошланган ислохотлар тайёргарлик тизимининг ҳуқуқий ва институционал асосларини яратди; энди асосий вазифа — амалий машғулотлар улушини ошириш, баҳолашда объективликни таъминлаш, замонавий технологияларни жорий этиш ва руҳий-психологик компонентни кучайтириш орқали ушбу тизимни сифат жиҳатидан янги босқичга кўтаришдан иборат. Бу, ўз навбатида, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва фуқаролар ишончини мустаҳкамлашга бевосита хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ички ишлар органлари ходимлари ижтимоий ҳимоясини таъминлашнинг ташкилий-ҳуқуқий жиҳатлари // Жамият ва инновациялар — Общество и инновации. Тошкент, 2024. inlibrary.uz/index.php/zdif/article/download/45891/46224/53563
2. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги ЎРҚ-407-сон «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/acts/3027843> (мурожаат санаси: 11.06.2026).
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги ПФ-5005-сон «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. — [Электрон ресурс]. — URL: <https://lex.uz/docs/3159827> (мурожаат санаси: 11.06.2026).

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги ПҚ-3413-сон «Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида»ги Қарори // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси.: <https://lex.uz/docs/3430641> (мурожаат санаси: 11.05.2026).
5. Ички ишлар органлари ходимларининг одоб-ахлоқ қоидалари // Ўзбекистон Республикаси очиқ маълумотлар портали. https://api-portal.gov.uz/uploads/39252dd1-56be-243f-b366-7610f7a9b50d_media.pdf (мурожаат санаси: 11.06.2026).
6. Ички ишлар органлари ходимларининг қурол қўллаши масалалари // Journal of Advanced Research and Stability. — Тошкент, 2023. <https://sciencebox.uz/index.php/jars/article/download/11367/10377/11257> (мурожаат санаси: 11.06.2026).
7. Столяренко А.М. Прикладная юридическая психология: учеб. пособие для вузов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. — 639 с.
8. Мирзиёев Ш.М. Ички ишлар органлари ходимлари ва фахрийларига табрик (2023 йил 25 октябрь) // Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти. <https://president.uz/uz/lists/view/6794> (мурожаат санаси: 11.04.2026).